

SZÉCHENYI ISTVÁN
EGYETEM

Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar

Kultúra, értékek és normák

2008/09. tanév, 2. félév

Szociológia

Páthy Ádám

Alapfogalmak

A kultúra fogalmi megközelítése a szociológiában tágabb, mint hétköznapi értelemben.

- **Elsősorban a társadalom alapvető viselkedési szabályaira, ezek rendszerezhető elemeire koncentrálnak**
- **Szubkultúra: a társadalom többségi kultúrájától eltérő kulturális mintázat**
- **Kulturális pluralizmus: több kultúra egy társadalmon belüli együttélése**
- **Kulturális konfliktus: különböző kultúrák közötti összeütközések, elsősorban a kulturális felsőbbrendűség tudata mentén**

Normák

Olyan viselkedési szabályok, amelyeket a társadalom tagjainak követniük kell, annak érdekében, hogy a társadalmi intézmények működőképeseek legyenek.

- **A normaszegéseket általában szankciók büntetik**
- **Jogi normák: megtartásukról az állam kényszer alkalmazásával gondoskodhat**
- **Erkölcsei normák: betartásuk érdekében erős a többségi társadalom nyomása**

A normákra vonatkozó alapvető társadalmi szabályszerűségek:

- 1. Egy adott társadalmon belül is ellentmondásba kerülhetnek egymással a normák**
- 2. Egy társadalom történeti fejlődésével párhuzamosan maguk a normák, illetve azok szerepe is megváltozhat**
- 3. Különböző társadalmak esetén eltérő normakészlettel találkozhatunk**
- 4. Nem minden esetben egyértelmű, hogy a társadalom többsége által elfogadott normák pozitív hatással vannak a társadalom működésére**
- 5. A normák rendszerének változása a társadalmi fejlődés egyik alaptényezője**

Értékek

Olyan kulturális alapelvek, amelyek azt fejezik ki, hogy egy adott társadalomban mit tartanak jónak, illetve rossznak.

A társadalomban uralkodó értékek készlete is változik a társadalmi fejlődés, átalakulás során.

Különböző társadalmi rétegek esetében az értékek hangsúlya eltérő lehet.

Ha egy társadalmi normát egyben értéknek is tekintünk, akkor csökken a szankciók alkalmazásának esélye, illetve a normakövető magatartás külső ellenőrzésének szerepe.

Szocializáció

Olyan folyamat, melynek során az emberi személyiség kialakul – pszichológiai definíció

A társadalom alapvető kulturális elemei, az értékek és a normák megismerése, olyan folyamat, melynek során az egyén a társadalom alkotóelemévé válik – szociológiai definíció

A szocializáció a társadalmi szerepek elsajátításának folyamata.

A társadalmi szerep alkotóelemei: viselkedési minták, jogok, kötelezettségek.

A különböző szerepek eltérő társadalmi státuszokhoz, a társadalmi hierarchiában változatos nézőpontokból elfoglalt pozíciókhoz kapcsolódik.

Az egyén egyszerre több társadalmi státusszal rendelkezik.

Státusz-inkonzisztencia: az egyén különböző társadalmi státuszai nem felelnek meg egymásnak, konfliktusok alakulhatnak ki.

Szocializáció

A szocializáció egész életen át tartó folyamat, mivel az érték- és normakészlet nem tekinthető változatlanoknak, illetve a különböző életkorokhoz tartozó szerepek sem állandóak.

Reszocializáció: a gyermekkorban tanult viselkedési szabályok helyett újak követése, vagy a régiak megerősítése felnőttkorban.

Szocializációs közegek: család, iskola, kortárs csoportok, média

Internalizálás: folyamat, melyben az egyén olyan mértékben sajátítja el a különböző viselkedési normákat, hogy akkor is követi őket, ha megszegésük nem jár szankcióval, tehát a normakövetés teljes egészében belső meggyőződésből fakad.

Értékváltozások

A modern társadalom kialakulása átrendeződést hozott a társadalmi értékek struktúrájában.

Hedonisztikus megközelítés: a munkaerkölcs háttérbe szorul, az élet élvezete lesz a legfőbb érték.

Posztmodern megközelítés: az elsősorban materiális, anyagi javakban kifejezhető értékek helyére posztmateriális értékek lépnek.

Összehasonlító vizsgálatok: a nyugat-európai országok esetében folyamatosan növekszik a posztmaterialisták aránya - elsősorban a fiatal generációkat érinti az értékek változása, így nemzedéki kicserélődés tapasztalható.

Az értékeket erősen meghatározhatja mind a szocializációs folyamat, mind pedig a hivatás jellege:

- **Tekintélyelvű személyiség: ragaszkodik a hagyományos felfogáshoz, nem érzékeny a változásokra**
- **Nyitott személyiség: befogadó a változásokkal szemben**

A munkájukban nagyobb önállósággal rendelkezők jó eséllyel tartoznak a nyitott személyiségűek közé - a munkahelyi szocializáció hatása jelentős.

Definíciók

- **Szubkultúra:** olyan csoport megkülönböztető normáira, értékeire, hiedelmeire és életstílusára utal, amely **elhatárolódott más csoportoktól**, s attól a nagyobb kulturális és normatív rendszertől, melynek része.
- **Ellenkultúra:** egy csoport azon értékeire és normáira utal, melyek **éles konfliktusban** állnak a nagyobb társadalom értékeivel és normáival.

Az ellenkultúrák is szubkultúráknak tekinthetők, de magukban hordozzák a társadalom domináns értékeinek tagadását, illetve a nonkonform magatartásformákat.

A szubkultúrák típusai

- **Életkori:** a generációs hovatartozás az elkülönülés alapja
- **Etnikai:** a csoportkohézió alapja az adott etnikumhoz való tartozás
- **Vallási:** eltérő normák a vallási előírások alapján
- **Lakóhelyi:** az elsődleges lakókörnyezet jellege a meghatározó
- **Regionális:** földrajzi elhelyezkedésből adódóan

Egy komplex, posztmodern társadalom esetében ezek a típusok összemosódhatnak, nemcsak a többségi kultúrával, hanem egymással is átfedésbe kerülhetnek. Az egyén adott időpontban akár több szubkultúra része is lehet.

A szubkultúrák határai

- A különböző szubkultúrák eltérőek lehetnek abban a tekintetben, hogy mennyire erős a csoport kohéziója és a belső identitás
- Etnikai szubkultúrák: világos elkülönülés nyelv és intézményrendszer alapján, tartós állapot
- Ifjúsági szubkultúrák: generációs meghatározottság; általában csak bizonyos életszakaszt fed le
- A kohézió nem minden esetben állandó, sok esetben csak akkor határolódik el a szubkultúra a többségi kultúrától, ha érdekeit vagy identitását veszély fenyegeti, vagy erős a társadalmi stigmatizáció
- A szubkultúrákhoz tartozó egyének nem ugyanolyan mélységben vesznek részt, ezért az elkülönülés szintje is eltérő

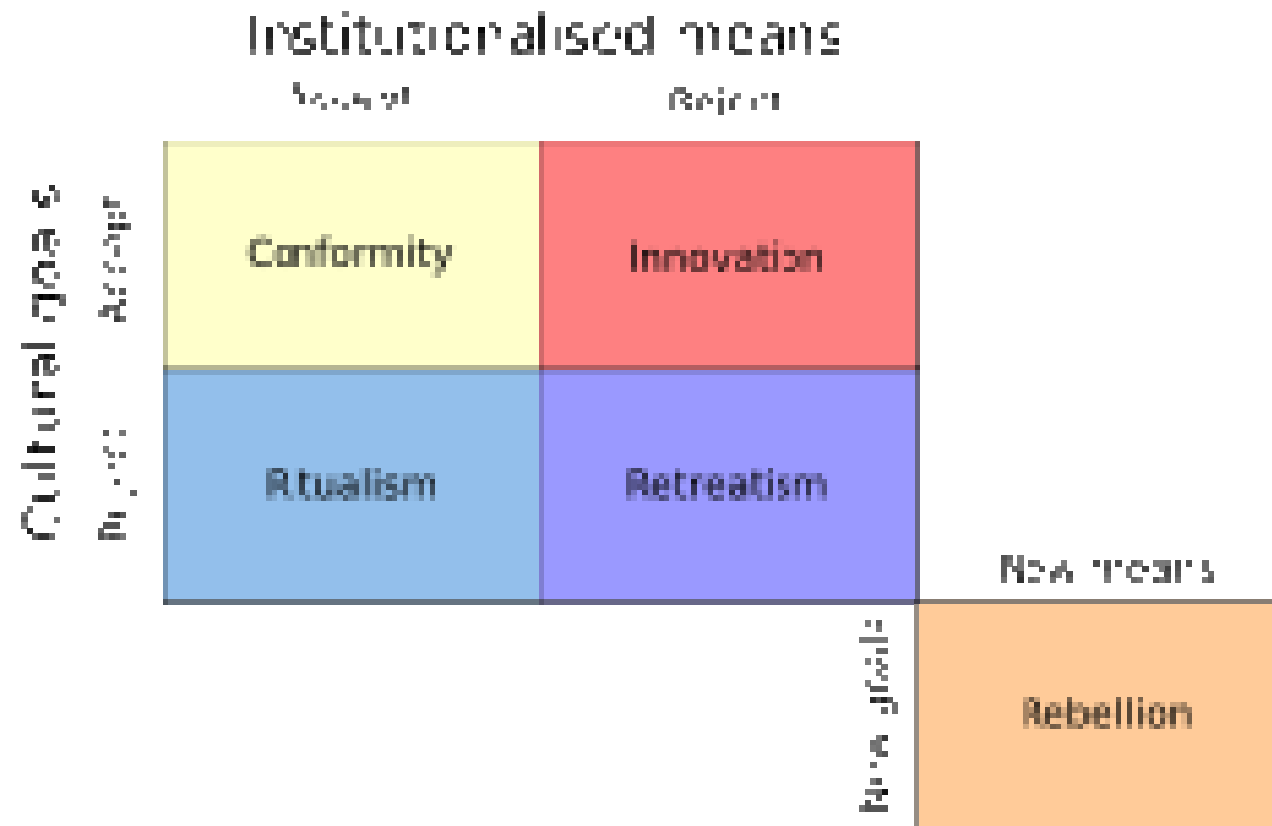
A szubkultúrák kialakulása

- **Külső tényezők** – etnikai szubkultúrák: védelmi mechanizmusok; létezik a kapcsolat a többségi kultúrával, de az asszimilációval való szembehelyezkedés létrehozza az elkülönülést
- USA: több mint 100 etnikai és több mint 1000 vallási szubkultúra
- A többségi kultúra elemeinek részleges átvétele vagy megváltoztatása
- **Belső tényezők** – generációs szubkultúrák: hasonló társadalmi státuszban lévő és hasonló érdekekkel rendelkező egyének interakcióiból fejlődik ki
- Idővel kialakul egy sajátos szabály- és normarendszer - identifikáció
- **Deprivációs tényezők** – ellenkultúrák: beilleszkedési zavarokra, státuszbeli frusztrációra adott válaszok
- Normakonfliktus – törésvonal a célok és az eszközök között

Célok és eszközök

Robert K. Merton's Deviance Typology

A szubkultúrák és az osztálykonfliktus

- Cohen (1972): a szubkultúrák létrejöttének alapvető forrása a munkásosztály
- A munkásosztályon belül bekövetkezett társadalmi változások hozzák létre a radikális ifjúsági szubkultúrákat
- A többségi kultúra és a munkásosztály kultúrája közötti szakadék kifejeződése
- A radikális ifjúsági szubkultúrák tagadják a társadalmi kohéziót és a konszenzust, alapelemük a konfliktus
- Elsősorban generációs alapú konfliktusok
- Ellenkulturális csoportok jönnek létre a középosztályon belül is

A szubkultúrák stabilitása

- A szubkultúrák fennmaradása vagy átalakulása leginkább a többségi társadalom válaszreakcióin múlik
- Mind az erős negatív, mind az erős pozitív reakciók szélesíthetik egy adott szubkultúra társadalmi bázisát
- Devianciaamplifikáció: figyelemfelkeltés
- „Veszélyes” ellenkultúrák: a többségi társadalom és a szubkultúra érintkezésének minimalizálása
- Pozitív közösségi reakciók: gazdasági haszon kiaknázása

A szubkultúrák sorsát nagyban befolyásolják a közösségi reakciók vagy szankciók. Ha egy szubkultúrát erősen elnyom a közösségi kontroll, akkor az jó eséllyel illegálissá és rezisztenssé válik, ellenkultúrává alakul.

Ellenkultúrák

- Merton „lázázó” típusa – új célok és új eszközök
- Olyan alternatív értékeket akarnak biztosítani, amelyek körül új normák alakíthatók ki.
- Az ellenkultúrák a szubkultúrákkal szemben hirtelen jelennek meg.
- Önállóan nem értelmezhetőek, csak a többségi kultúrához való viszonyukon keresztül
- Általában társadalmi és kulturális zavarok és válságok tüneteinek vagy megoldási kísérletei
- Történelmi példák: XI. század – technológiai forradalom, XVI. század – kereskedelmi forradalom, XIX. század – ipari forradalom, XX. század második fele – posztmodern átalakulás

Megnyilvánulási formák

- Átalakító: radikális tiltakozó mozgalmak
- Nonkonform: a társadalom normarendszerének aktív tagadása
- Visszahúzódó: elkülönülés ellenközösségekben vagy szektákban
- Transzcendens: egyéni megvilágosodás mint új érték vagy életmód

Alapértékek és ellenkultúrák

- **Racionális megismerés** vs. **transzcendentális tudás**: pszichológiai visszavonulás a tudomány által irányított világtól, az igazság és jólét misztikus megközelítése
- általában vallási jellegű mozgalmak a hippimozgalomhoz kötődve (Hare Krisna, Meher Baba, Divine Light Mission)
- **Hierarchia, kiváltságok, hatalom** vs. **önmegvalósítás**: támadás mindenfajta megkülönböztetés ellen, alapja a politikai cselekvés
- bal- és jobboldalon egyaránt léteznek (RAF, Weathermen, John Birch Society, Ku-Klux-Klan)